

Nr 25

Av herr **Holmberg m. fl.**, om åtgärder för utnyttjande av naturtillgångar och arbetskraft i Norrbottens län m. m.

Arbetarrörelsens efterkrigsprogram var bl. a. ett program för full sysselsättning. Det måste nu förverkligas. I Sverige fanns redan i december 1958 53 797 registrerade arbetslösa, men det är bekant att detta är endast en del — kanske till och med en mindre del — av dem som vill ställa sina krafter till förfogande för produktiv verksamhet. Nu förvärras läget också snabbt av den fortgående skärpningen av konkurrenskampen på de internationella marknader som också vårt land är beroende av. Allt detta bekräftar de inledande orden i arbetarrörelsens efterkrigsprogram:

»Förkrigstidens ekonomiska system kommer icke att kunna lösa de problem framtiden ställer oss inför. Det gav upphov till ständigt återkommande kriser med arbetslöshet och inskränkt produktion. De marknader där varorna säljes var nästan alltid otillräckliga i förhållande till produktionsförmågan, fastän de verkliga behoven inte på långt när var fyllda.»

Denna beskrivning av det kapitalistiska produktionssystemets verkningar stämmer med läget i vårt land och i hela den kapitalistiska världen. Helt annorlunda är det i länder som förverkligat en socialistisk planhushållning. Där finns ingen arbetslöshet och ingen motsättning mellan produktionsförmåga och konsumtionsmöjligheter. Produktionen ökar och folkets levnadsstandard höjes.

Utöver de synpunkter som anförts i motionen nr 19 rörande sysselsättningsfrågorna i allmänhet anser vi det angeläget att statsmakterna nu vidtar åtgärder för att åstadkomma en *planmässig* ekonomisk politik omfattande grundläggande näringsgrenar, kommunikationer m. m. inom större områden än hittills.

Sålunda påkallar läget i Norrbotten statliga åtgärder även av annat slag än hittills. Sedan länge har privata kapitalägare icke utgjort någon avgörande förutsättning för det ekonomiska livet i Norrbotten. Staten äger där all betydande industri — med undantag av ett enda företag — det mesta av kommunikationsmedlen, större delen av skogarna, alla kraftverk och mineraltillgångar. Läger man därtill den verksamhet som bedrives i övrigt av samhällets organ, statliga och kommunala, blir resultatet att hälften av länets befolkning får sin försörjning från arbete i sådana samhälleliga företag. Den andra hälften består till väsentlig del av jordbrukare, vilkas bärgning också i hög grad är beroende av statlig medverkan i olika former.

Inom Norrbottens län finns väldiga naturrikedomar framför allt i form av malmer och skog. Betydande delar av dessa tillgångar utnyttjas ännu inte alls. Trots detta baseras dock Sveriges export till stor del på naturrikedomarna i Norrbotten. Men förädlingsindustrin i länet är förhållandevis svagt utvecklad, malmerna säljes i huvudsak till utlandet, och även länets träexport består till övervägande del av råvaror och halvfabrikat. Norrbottens näringsliv är redan av denna anledning mycket konjunkturkänsligt, och därtill kommer att länets ekonomiska struktur i övrigt präglas av stagnerande småjordbruk och annan säsongbetonad verksamhet.

Även under högkonjunktur förekommer därför omfattande arbetslöshet i Norrbotten — tidvis flera tusen *anmälda* arbetslösa — och dessutom en mycket omfattande dold arbetslöshet. Länets landsting lät för några år sedan verkställa en undersökning (statistiskt bearbetad av professorn vid Stockholms högskola S. G. W. Wahlund) som visade, att den del av länets befolkning som har jordbruk men tidvis måste söka arbete, även utom den egna fastigheten, hade sammanlagt 770 000 arbetslöshetsdagar per år. Enbart denna del av den dolda arbetslösheten motsvarar 2 500 arbetslösa året runt. Därtill kommer ytterligare två kategorier, som icke heller figurerar i den offentliga arbetslöshetsstatistiken, nämligen dels tusentals kvinnor som är arbetslösa i den meningen att de är beredda att utföra förvärvsarbete men inte kan få något sådant och dels ett stort antal ungdomar som icke kunnat få arbete och inte heller kunnat beredas plats i skolor för äldre elever.

Till belysning av sistnämnda förhållande kan åberopas bl. a. en undersökning som gjordes av länsstyrelsen och arbetsmarknadsmyndigheterna i Norrbotten år 1956. Den visade att länet inom loppet av 15 år skulle få ett tillskott av 40 000 ungdomar i de åldrar då de antingen bör beredas arbete eller få tillfälle till fortsatt skolutbildning. Sedan dess har de högre skolornas kapacitet ökat något, men inte på långt när så mycket *att de ens kan bereda plats för det antal elever som redan tidigare sökte inträde*. Därtill kommer att den norrbottniska ungdomens möjligheter att få arbete eller skolplats söderut har blivit starkt begränsade på grund av vikande konjunkturer även där.

Utgår man från uppfattningen att arbetslöshet är slöseri med landets produktiva resurser, vågar man påstå att mycket stora värden går till spillo till följd av de förhållanden som råder i Norrbotten även under en högkonjunktur. En ordentlig undersökning om hur stor den dolda arbetslösheten i verkligheten är — framför allt i vilken mån kvinnornas och ungdomens arbetskraft står till förfogande — skulle otvivelaktigt visa att det finns mycket att vinna genom en planmässig hushållning.

Lokala myndigheter, som även utan grundligare undersökningar känner till dessa förhållanden, har också krävt att väg- och brobyggen, skogsvårdsarbeten etc. skulle tillgripas för att utnyttja den stora arbetskraftsreserv

som finns i Norrbotten även under tider när det påstås råda full och till och med »överfull» sysselsättning. När »brist på arbetskraft» angavs som ett skäl mot att bygga vissa vägar i Tornedalen och förverkliga projektet om en mellanriksväg till Norge var detta sålunda icke ett sakligt argument.

Så länge de här nämnda förhållandena icke tas med i bilden av länets resurser och behov blir också olika former av ekonomisk planering — t. ex. för nya statsindustrier och andra lokala åtgärder, tillfälliga arbeten och även anordningar som berör jordbruket och hantverket — otillräckliga och felinriktade. Om t. ex. en undersökning rörande tillgången på kvinnlig arbetskraft skulle visa att det enbart i Norrbotten finns tusentals kvinnor som vill ha förvärvsarbete, måste man förutsätta att statliga och lokala myndigheter skall vidtaga särskilda åtgärder för att bereda dessa kvinnor sysselsättning. Allt som kan anföras till stöd för kravet om full sysselsättning i andra fall gäller naturligtvis också i fråga om kvinnor som vill ha förvärvsarbete men inte kan få sådant.

Genom samverkan mellan Landsorganisationen och Arbetsgivareföreningen är sedan 1951 en arbetsmarknadens kvinnonämnd verksam. Den har propagerat för likställighet mellan könen på arbetsmarknaden, verkat för att flickorna bereds tillträde till yrkesundervisning på samma villkor som pojkar samt konfererat med länsarbetsdirektörer och andra om liknande frågor. Det är alltså en verksamhet helt i linje med de synpunkter vi anfört. Men det viktigaste fattas. Om nämndens strävanden att »påverka kvinnorna i syfte att öka deras yrkesmedvetande och ambition» skall få avsedd effekt, måste denna verksamhet kompletteras med åtgärder för att ställa lämpligt arbete till förfogande för kvinnorna. För Norrbottens del förefaller detta kunna ske endast genom ytterligare statlig industriverksamhet. Även utbyggnaden av trä- och metallurgisk industri i hittills praktiserade former kommer att öka arbetstillfällena för kvinnor (kontorsarbete och serviceverksamhet av olika slag etc.), men därutöver borde också tillskapas nya industrier, som lämpar sig för kvinnlig arbetskraft, t. ex. mekaniska verkstäder i anslutning till NJA:s produktion samt vidareförädling av cellulosa-produkter.

Den omständigheten att staten har en dominerande ställning inom Norrbottens ekonomiska liv och länet ändå drabbats värst av kris och bristfällig ekonomisk planering brukar användas i den borgerliga propagandan som ett tillhygge mot arbetarrörelsen. Så blir det, säger man från det hållet, när man gör socialistiska experiment inom näringslivet.

Detta är grovt bedrägeri. För det första är tillkomsten av statliga företag inte detsamma som socialism. Den beteckningen passar inte förrän förstatligandet kompletterats med en genomgripande omgestaltning av hela statsapparaten för att skapa en socialistisk produktionsordning. För det andra skall läget i Norrbotten jämföras med den situation som skulle ha uppstått om staten inte byggt järnverket och de statliga träförädlingsföre-

tagen. Då hade läget överallt blivit sådant som det är i Töre kommun, såsom det är i Tornedalen och större delen av Norrbottens inland, där staten tyvärr ännu inte ingripit för att åstadkomma ett alternativ till det privatkapitalistiska vanstyret.

»Statsfienderna» på borgerligt håll har också blivit svarslösa på norrbottningarnas frågor under flera årtionden, vilka alternativ *de* har att komma med i stället för statsindustrier i Norrbotten. Det kommer med visshet aldrig mer att bli något uppsving genom privatkapitalistiska insatser i detta län. Därför måste staten ingripa ytterligare, mera målmedvetet och planmässigt.

Till detta hör det gamla norrbottenskravet att NJA:s och ASSI:s verksamhet skall utvidgas ytterligare. Sedan dessa frågor behandlades senast i riksdagen har nu lovats att förslag inom kort skall avgivas om ett plåtvalsverk i Luleå och utbyggnad av massa- och pappersproduktionen i Karlsborg och Piteå. Beträffande denna del av utbyggnadsprogrammet avvaktar vi självfallet företagsledningarnas och regeringens förslag. Men vi vill redan nu uttala den förhoppningen, att dessa förslag icke skall influeras av den propaganda som går ut på att de statliga företagens expansion skall få ske endast i den mån dessa företag *var för sig* kan klara investeringarna med egna medel. Det bör därvidlag erinras om att andra statsföretag i Norrbotten, gruvdriften, malmbanan, kraftverken och statsskogarna, ger stora överskott, som redan för länge sedan borde ha använts mer än hittills för att befrämja länets ekonomiska utveckling. Kritiken mot statsmakterna för bristande planmässighet och handlingskraft i Norrbotten ligger väsentligen på detta område. Inget privatkapitalistiskt företag i motsvarande situation skulle uraktlåta att samordna och utnyttja sina resurser.

Men i fråga om statsföretagen i Norrbotten har till och med inträffat att NJA tvingats till kostbara driftstopp och andra besvär på grund av bristfällig försörjning med järnmalm och elektrisk energi från andra statsföretag.

I samband med planerna på NJA:s komplettering med ett plåtvalsverk bör nu åtgärder vidtagas för att få till stånd någon form av verkstadsindustri baserad på NJA:s produktion. Förhoppningarna om att sådana företag skulle uppstå utan statens medverkan har hittills visat sig grundlösa, och det är inte sannolikt att läget blir nämnvärt annorlunda därvidlag i fortsättningen. Mycket talar för att en statlig bilindustri i Norrbotten skulle vara en bra metod för att dels åstadkomma ett mera differentierat näringsliv i detta län, men dels också för att uppnå vissa fördelar i fråga om utrikeshandel och valutaproblem.

Om träförädlingen har tidigare sagts att det i Norrbotten inte finns tillräckligt med råvara för en utbyggnad av träindustrin. Nu har emellertid en offentlig utredning klarlagt att virkesuttaget i Norrbottens skogar kan ökas så att därigenom råvaror blir tillgängliga för en utvidgning av trä-

industrien med 3 000 anställda. Då har ändå förutsatts att förädlingen i huvudsak skall avse framställning av plank, bräder och pappersmassa. Det vore säkerligen välbetänkt om de statliga företagen nu också använde sina resurser i Norrbotten för att bättre än hittills tillgodogöra sig upptäckterna inom cellulosa-kemien.

Ett starkt skäl för en statlig planhushållning omfattande hela länet är, att råvaruutvinning och industrilokalisering därigenom skulle kunna ske med hänsyn även till sociala och befolkningspolitiska synpunkter, som eljest icke komme att bli tillgodosedda.

Som exempel kan nämnas det läge som uppstått i fråga om gruvdriften.

Det är måhända ur företagsekonomisk synpunkt förmånligt att gruvindustrien i Norrbotten koncentrerats till endast två kommuner. Men därigenom uppstår också stora olägenheter och kostnader som drabbar såväl enskilda som staten och kommunerna. Nu har det blivit stor befolkningsanhopning på nuvarande gruvplatser med oerhörda svårigheter att ordna bostadsfrågor m. m., medan gammal kulturbygd på annat håll avfolkas, trots att det i vissa fall finns värdefulla malmfyndigheter även där. En alltför långt driven centralisering av vissa företagsgrenar får ödesdigra verkningar även för jordbruk, hantverk och andra näringar i de områden som blir avfolkade.

På samma sätt förhåller det sig med träindustrien. Det är troligt — såsom också framhållits i landshövding Näslunds skrivelse till regeringen efter utredningen om skogstillgångarna i Norrbotten — att man med nutida teknik kan förlägga vissa former av trämasseindustri även till inlandet.

Även mekanisk industri, inordnad i en ekonomisk plan för hela länet, skulle kunna utformas så att flera kommuner i olika delar av Norrbotten finge stimulans för fortsatt ekonomisk utveckling.

I en skrivelse till regeringen i slutet av 1958 har länsstyrelsen i Norrbotten hemställt om en väsentlig ökning av anslagen till vägarbeten i länet. »Radikala åtgärder på detta område skulle stimulera länets näringsliv i sin helhet», framhåller länsstyrelsen. Dessutom behövs en ordentlig upprustning av landsvägsbroarna för att möjliggöra ett bättre utnyttjande av lastbilarnas kapacitet. Väg- och brobyggnader är också lämpliga objekt för att snabbt ordna sysselsättning åt arbetslösa.

Till de ännu bestående handikapp som Norrbottens näringsliv och enskilda betungas av hör bl. a. att drivmedelskostnaderna för landsvägstrafiken är avsevärt högre än annorstädes samt att också fraktkostnaderna för varor till och från centrala landsdelar blir mycket höga. Befolkningen i avlägset liggande landsdelar skulle kunna beredas likställighet i dessa hänseenden genom differentiering av drivmedelsskatter och SJ:s fraktsatser.

De synpunkter vi anfört med utgångspunkt från läget i Norrbotten är i flera avseenden tillämpliga även på situationen i vissa andra län. Framför allt gäller detta norrlandslänen. Men det finns också på annat håll stort

behov av mera genomgripande och planmässigare åtgärder från statsmakterna för att åstadkomma full sysselsättning och i övrigt bereda de stora folkskikten tryggare levnadsförhållanden.

Med åberopande av det anförda och under hänvisning även till motionen nr 19 föreslår vi,

att riksdagen beslutar att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om åtgärder för att allsidigt utnyttja naturtillgångar och arbetskraft i Norrbottens län samt åstadkomma en samordning av statsföretagens verksamhet för att få till stånd en så rationell drift som möjligt, ett bättre differentierat näringsliv och full sysselsättning.

Stockholm i januari 1959

Helmer Holmberg

Knut Senander

H. Hagberg

Gustav Johansson

Henning Nilsson